

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

А. В. Юренко

студентка 6 курсу ЕПФ
спеціальність «Право»

Науковий керівник:

В. В. Валах

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ (НЕМАЙНОВОЇ) ШКОДИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Статтю присвячено дослідженню інститута відшкодування моральної (немайнової) шкоди у зарубіжних країнах. У результаті аналізу відповідних правових норм та судової практики виявлено проблеми та особливості відшкодування моральної шкоди у Німеччині, Франції, Англії та США. Практика Європейського Суду з прав людини дозволила виявити концептуальні основи відшкодування моральної шкоди та можливість запровадження основних ідей до чинного законодавства України.

Ключові слова: моральна (немайнова) шкода, практика Європейського суду по правам людини, психічна шкода, компенсація заподіяної моральної шкоди.

Постановка проблеми. Серед численних проблем, які виникли у процесі розвитку вітчизняного законодавства про відшкодування моральної шкоди, а також у практиці його застосування, центральне місце займає невизначеність у вирішальних, для забезпечення ефективності правового регулювання у зазна-

ченій сфері, аспектах установлення об'єктивних і суб'єктивних чинників, наявність яких має зумовлювати необхідність надання особі права на застосування відповідного способу цивільно-правового захисту, а також критеріїв визначення дійсно справедливих розмірів компенсацій. Напевно, цілком природним є пошук орієнтирів, які могли б допомогти знайти відповіді на ці питання, що спонукає звернутися до рішень Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), яким накопичено величезний досвід присудження компенсацій за моральну шкоду, спричинену порушеннями з боку держав-відповідачів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Дослідження зарубіжного законодавства щодо відшкодування моральної шкоди є вельми корисним зараз, коли відбувається побудова власного, українського інституту відшкодування моральної шкоди задля уникнення прикрих помилок, які мають місце у правозастосовній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У різні роки проблеми зарубіжного досвіду відшкодування моральної шкоди висвітлювались багатьма вітчизняними та закордонними вченими. Серед українських правників, які присвячували свої праці цьому питанню, слід назвати І. М. Забару, Т. С. Ківалову, Н. В. Павловську, С. І. Шимон та інших. Попри активне висвітлення науковцями практики ЄСПЛ з питань присудження справедливої сатисфакції, у науці досі бракує аналітичних досліджень, спрямованих на виявлення системного бачення судом належної структури і основних засад функціонування механізму відшкодування моральної шкоди. Зокрема, як зазначають фахівці, йдеться про оцінку правової природи цього заходу цивільної відповідальності, визначення суб'єктного складу уповноважених на його застосування осіб, конкретних виявів імовірних немайнових втрат, установлення належних підходів до здійснення доказової діяльності, забезпечення правової визначеності у питаннях присудження відповідних компенсацій тощо [6, с. 19].

Виклад основного матеріалу. Право зарубіжних країн визнає такий вид шкоди як моральна шкода й можливість її компенсації, переважно, у деліктних зобов'язаннях. Досвідом кра-

їн накопичена багата практика застосування цього правового інституту. У Німеччині компенсація моральної шкоди регулюється нормами Німецького цивільного кодексу (§§ 847, 823), у яких йдеться про «немайнову» шкоду та виплату грошової компенсації за таку шкоду. У доктрині та судовій практиці застосовується термін «компенсація за страждання» (або «шкода, завдана почуттям»). Безпосередньо норми НЦК передбачають можливість такої компенсації у випадках тілесних ушкоджень, заподіяння іншої шкоди здоров'ю, неправомірного обмеження свободи потерпілого. Під стражданнями розуміють фізичні й душевні страждання (переживання), а під немайновою шкодою — зменшення немайнових прав і благ, які належать особистості.

Судовою практикою, виходячи з конституційного закріплення прав особистості та їх недоторканності, визначено інші види порушень, які є підставою для виникнення зобов'язань з компенсації моральної шкоди: порушення таємниці листування та записів конфіденційного характеру, втручання до приватного життя особи внаслідок несанкціонованої фотозйомки, розголошення відомостей про приватне життя та інші [1, с. 26].

Французький цивільний кодекс містить статтю 9, яка безпосередньо передбачає захист особистих немайнових прав. Однак ще до її введення судова практика застосовувала такий спосіб захисту як компенсація моральної шкоди на основі загальних норм щодо деліктних зобов'язань (ст.ст. 1382, 1383). Пояснюється це тим, що у законі сам термін «шкода» згадується як загальна категорія, і розмежування її на майнову чи немайнову шкоду як підставу відповідальності не повинно проводитися; відшкодуванню повинна підлягати будь-яка шкода. До зобов'язань із відшкодування майнової та немайнової шкоди застосовується загальний підхід; у деяких випадках у судовому рішенні за позовом про відшкодування шкоди навіть не зазначається, яка частина грошової суми присуджується для відшкодування майнової, а яка — для компенсації немайнової шкоди.

Однак у теорії та судовій практиці такий розподіл існує: шкоду, завдану особистим немайновим правам і благам, називають моральною (*dommage moral*). Остання тлумачиться як

зменшення немайнових, а в деяких випадках і майнових прав і благ, тобто можливість присудження компенсації безпосередньо не залежить від наявності у потерпілого страждань.

У праві Англії та США існує декілька варіантів визначення поняття, аналогічного поняттю моральної шкоди: психічна шкода (psychological injury), психіатрична шкода (psychiatric injury), нервовий шок, потрясіння (nervous shock), звичайні переживання (ordinary shock). Найбільш поширеним у праві Англії та США і наближеним до поняття моральної шкоди є термін «психічна шкода» [2, с. 55].

Англо-американське право, насамперед, розрізняє саму мету відшкодування психічної шкоди: компенсаційну — у разі простого необережного її спричинення та штрафну — у разі навмисного або з грубої необережності заподіяння такої шкоди. У першому випадку деліквент відповідає лише за фізичні страждання, які є наслідком душевних страждань, а у другому — як за будь-які психічні (душевні) страждання, так і за фізичні.

Умовами виникнення зобов'язань з компенсації немайнової (моральної, психічної) шкоди в усіх країнах є умови, практично аналогічні до тих, що встановлені для відшкодування майнової шкоди. Такі зобов'язання виникають у деліктних правовідносинах, та, як виняток, можуть виникати у договірних. Найчастіше вони застосовуються у разі навмисного заподіяння шкоди та у тих видах контрактних відносин, де порушення умов договору за своєю природою найбільш імовірно спричинятиме і психічні втрати, тобто коли такий наслідок порушення договору, як наявність моральної шкоди, є передбачуваним.

Складною є проблема розміру відповідальності за таку шкоду. У жодній з країн не існує єдиної законодавчо закріпленої або створеної судовою практикою методики визначення обсягу немайнової (психічної) шкоди та розміру адекватної компенсації.

За німецьким правом (§ 847 НіЦК) компенсація за перенесені страждання повинна бути справедливою: до уваги береться загальний принцип вирівнювання вигоди; потерпілий має бути поновлений у стані, який існував до порушення його прав

чи інтересів, однак він не повинен одержати вигоду внаслідок компенсації йому такої шкоди. У процесі встановлення розміру справедливої компенсації судова практика враховує такі показники: фізичні страждання потерпілого (особлива чутливість до болю, вид тілесного ушкодження, тривалість лікування та наслідків), психічні страждання (наслідки, спотворення зовнішності, вік, можливість продовження колишньої роботи, ступінь усвідомлення скрутності свого становища, хвилювання за долю сім'ї, можливість збереження індивідуальних якостей особистості (талентів, нахилів), особлива психічна вразливість, схильність до переживань), ступінь вини заподіявача шкоди, його майновий стан тощо. Під час обчислення розміру компенсації за моральну шкоду також будуть братися до уваги суми компенсацій, які призначалися судами раніше в аналогічних справах [4].

У Франції, де законодавство й судова практика не обмежують особисті немайнові права й блага яким-небудь визначеним переліком і допускають компенсацію моральної шкоди в необмеженій кількості випадків, суд задовольняє позови про компенсацію моральної шкоди, керуючись вимогами справедливості. Це означає, що суддя не буде посилатися на арифметичні розрахунки, а враховуватиме усі відтінки стосунків, які дуже важко зважити, і тому будь-яке рішення неминуче буде довільним. Воно залежатиме також від зв'язку, що існує між окремими випадками моральної шкоди й тим відшкодуванням, яке опосередковано може полегшити стан потерпілого. Буде взято до уваги й оцінено всі конкретні обставини даного випадку, такі, зокрема, як справжні потреби потерпілого, зловмисність особи, яка заподіяла шкоду, причини, що спонукали потерпілого висунути вимоги про компенсацію. В окремих випадках суддя може застосувати символічне засудження, таке, наприклад, як зобов'язання сплатити один франк.

Спільність правових систем Англії та США зумовлює подібність підходів до розв'язання проблеми розміру компенсації психічної шкоди. Судовою практикою випробувано різноманітні способи вирішення цього питання. У деяких судових рішеннях застосовувався часовий підхід, який припускає, що гостро-

та сприйняття хвилювань, болю пом'якшується з плином часу. Суть іншого підходу полягає у тому, що «вартість» страждань має оцінюватися за допомогою «ринкових» критеріїв: наприклад, слід з'ясувати, за яку суму грошей людина погодиться добровільно пережити операційний біль, і призначити цю суму в якості компенсації [4].

В основу ще одного зі способів покладено оцінку втрати життєвих перспектив: вираховується приблизно, наскільки потенційно скорочується тривалість життя потерпілого, у зв'язку із заподіяним йому ушкодженням здоров'я порівняно зі середньою тривалістю життя в країні. Цей спосіб не застосовується у випадках заподіяння каліцтва дітям через те, що їх життєвий статус ще не склався. В юридичній літературі виділяють три загальнотеоретичні підходи до вирішення питання про розмір відшкодування психічної шкоди, що склалися в англо-американській судовій практиці — концептуальний, особистісний та функціональний. Суть концептуального підходу полягає в проведенні аналогії з майновою шкодою: життя людини, як вважається, — це також майно; функції організму — такі ж цінності, як, наприклад, будинок, акції тощо. Отже, кожна частина тіла має об'єктивну цінність, і у разі її втрати чи пошкодження вона має бути замінена (грішми, відповідним благом, яке може бути надбане завдяки їм). Практикою застосовується так звана «тарифна система», відповідно до якої розмір відшкодування залежить від тяжкості каліцтва. Так, наприклад, втрата ока оцінюється у 3000-4000 ф. ст., вказівного пальця — у 1250 ф. ст., травма щелепи — у 6250 ф. ст. і т. д.

В Англії діє так звана Тарифна схема компенсацій, яка застосовується Комісією з питань компенсації шкоди, завданої злочином, з 1994 року. За цією схемою відшкодовується фізична чи психічна шкода, пов'язана з насильницькими злочинами, яка призвела до зниження життєвої активності: пониження працездатності, здатності до навчання, розриву соціальних зв'язків, психічних розладів та інших (у тому числі біологічних) уражень. Усі види шкоди розбиті у Тарифній схемі на 25 видів з єдиним розміром компенсації у кожній групі. Мінімальний розмір компенсації у разі тривалості психічних (душевних)

хвилювань і розладів від 6 до 16 тижнів становить 1 тис. ф.ст. Індивідуальні особливості кожної справи у разі застосування цієї схеми ігноруються [5, с. 53].

Особистісний підхід полягає у тому, що глибина переживань, викликаних ушкодженням здоров'я, залежить від особливостей психіки потерпілої особи. Тому призначення компенсації має на меті поповнити певним чином втрату можливості насолоджуватися життям у теперішньому і майбутньому (втрату щастя). Очевидно, що розмір компенсації за таких умов визначається довільно.

Функціональний підхід передбачає неможливість встановити «цінність» щастя, а тому, як вважається, суд має присуджувати позивачеві таку суму, якої було б достатньо для його задоволення.

Безумовно, розглянутими методиками не вичерпується досвід англійських судів і судів США, оскільки специфічні особливості має кожен вид деліктного правовідношення.

Необхідною умовою відповідальності за психічну шкоду у цій правовій системі є так звана «причетність» потерпілого до події, що спричинила шкоду, іншими словами встановлення безпосереднього причинного зв'язку такої шкоди з протиправним діянням відповідача. Досить жорсткі критерії застосовуються судами й стосовно принципу передбачуваності виникнення психічної шкоди, яка є однією з умов виникнення права на її компенсацію. Слід зауважити, що вимога про компенсацію психічної (моральної) шкоди не завжди є предметом судового розгляду. Досить часто заподіювач шкоди та потерпілий вирішують це питання в позасудовому порядку.

У практиці ЄСПЛ першорядне світоглядне і методологічне значення, безперечно, має та обставина, що суд виходить з природно-правового уявлення про право людини на відшкодування моральної шкоди. Це виявляється, головним чином, у посиленні на міркування справедливості як головного мотиву прилюдження відповідної компенсації, а крім того — у самій формі констатації факту заподіяння немайнових втрат та особливостей їх індивідуального вияву, оскільки висновок ЄСПЛ з означених питань зазвичай постає як практичне втілення принци-

пу розумності, результат об'єктивної, усебічно зваженої оцінки обставин справи у їх сукупності.

Додатковим підтвердженням вищезазначеної світоглядної позиції суду можна вважати також і висловлене ним у одній із справ здивування щодо відмови українського суду стягнути відшкодування за моральну шкоду, завдану потерпілому порушенням його прав у сфері житлових правовідносин. У такий спосіб суд фактично: а) легітимізує можливість використання відповідного засобу правового захисту, розцінюючи її саме як природне право, що потребує всебічного сприяння у його реалізації, незалежно від особливостей законодавчої регламентації даного різновиду цивільних охоронних правовідносин у правовій системі конкретної країни; б) цивільних охоронних правовідносин у правовій системі конкретної країни; б) імпліцитно визнає відшкодування моральної шкоди свого роду універсальною гарантією додержання права особи на доступ до ефективного засобу юридичного захисту потенційно в усіх правових ситуаціях, що характеризуються достатньо істотним порушенням особистих немайнових прав та інтересів потерпілого (у тому числі й тісно пов'язаних з первісно порушеними суб'єктивними майновими правами). З цього погляду можливість людини реалізувати своє природне право на одержання компенсації за страждання і переживання, спричинені посяганням на належні їй особисті немайнові блага, слід розцінювати як один з виявів верховенства права. Водночас, на нашу думку, усвідомлення взаємозв'язку відшкодування моральної шкоди з правом на доступ до ефективного засобу юридичного захисту, вочевидь, має спиратися на загальне переконання у спроможності юрисдикційного органу сформуваного уявлення щодо наявності та специфіки втілення моральної шкоди, що зазвичай виникає за подібних життєвих обставин. У цьому контексті вельми показовим є визнання ЄСПЛ існування спростовної презумпції завдання моральної шкоди у разі порушення окремих прав і свобод людини. Так, у рішенні від 15.10.2009 р. у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» суд послався на своє рішення у справі Бурдова № 2, у якому, зокрема, зазначив таке: «існує обґрунтована і водночас

спростовна презумпція, що надмірно тривале провадження даватиме підстави для відшкодування моральної шкоди ... суд вважає таку презумпцію особливо незаперечною у випадку надмірної затримки у виконанні державою винесеного проти неї судового рішення, враховуючи те, що недотримання державою свого зобов'язання з повернення боргу після того, як заявник, пройшовши через судовий процес, домогся успіху, неминуче викликатиме у нього почуття розпачу» [7, с. 95].

Наведена позиція суду у вирішенні ключової матеріально-правової проблеми, яка пов'язана з встановленням факту завдання моральної шкоди, безперечно, потребує екстраполяції також і на низку важливих процесуальних питань. Насамперед, йдеться про визнання критично розглянутих національним судом (крізь призму обставин справи) і достатньо аргументованих, з огляду на суть порушеного права й характер правопорушення, показань сторін достатніми доказами для прийняття рішення щодо вимог з приводу відшкодування моральної шкоди. Такий підхід цілком узгоджувався б і з думкою ЄСПЛ, викладеною ним у рішенні від 28.05.1985 р. у справі «Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі», де зазначається, що, «...з огляду на її природу, стверджувана моральна шкода не завжди може бути предметом чіткого доведення. Проте розумно припустити, що особи, які, як заявниці, зіткнулися з проблемами початку або продовження свого подружнього життя, можуть зазнати страждань і тривоги» [8, с. 64]. Звідси випливає, що фактичною основою для висновку про наявність негативних наслідків у немайновій сфері потерпілої особи у більшості ситуацій може бути як таке розумне припущення про природність їх виникнення за подібних обставин. При цьому, однак, задовольняючи вимоги щодо компенсації моральної шкоди, ЄСПЛ подекуди посилається на зазанані заявниками незручності, певне розчарування та страждання у результаті встановленого порушення, інші конкретизовані вияви немайнових втрат заявника, а іноді не вважає за потрібне чітко кваліфікувати їх вид і характер [9, с. 28].

Красномовним підтвердженням природно-правової природи права на відшкодування моральної шкоди та необхідності відо-

браження цього положення в організації внутрішніх судових процедур є доволі неординарне рішення ЄСПЛ, за яким при-судження сатисфакції за понесені заявником немайнові втрати відбулося навіть за відсутності належним чином кількісно ви-значеної вимоги з боку заявника. Тут, на нашу думку, мав місце вияв власної ініціативи суду, спрямованої на затвердження справедливості у порушених правовідносинах. Зазначене, на-певно, потребує коригування усталених поглядів на форми ре-алізації принципів диспозитивності та процесуальної рівності сторін й у національному судовому процесі, оскільки націлює на певну активність судової влади у напрямі забезпечення захи-сту природних прав людини, надто коли йдеться про судові провадження за участі відповідачів — суб'єктів публічної ад-міністрації.

Втім, вищезгадані чинники, що стосуються відображення у рішеннях ЄСПЛ природно-правового погляду на відшкоду-вання моральної шкоди, не означають визнання абсолютного права на отримання відповідної матеріальної компенсації за кожною особою, якій таку шкоду було завдано. Недарма суд неодноразово визнавав достатньою сатисфакцією за завдану заявникові моральну шкоду саму констатацію у рішенні ЄСПЛ факту порушення державою-відповідачем Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Важливо зважати на те, що так звана презумпція заподія-ння немайнових втрат, якої інколи додержується суд, не є універсальною, застосовується щодо доволі обмеженого кола справ та може бути спростована іншою стороною. Натомість у переважній більшості випадків ЄСПЛ: а) наголошує на розумно очікуваних, передбачуваних або звичайних за подібних обста-вин негативних наслідках, що мали б виникнути у немайновій сфері потерпілої особи; б) виходить з розумного врахування суті порушеного права, особливостей вчинення конкретного правопорушення та характерного для останнього негативного впливу на стан потерпілого; в) керується власною практикою у аналогічних справах, зважаючи при цьому на можливість її гнучкого коригування з огляду на ймовірність виявлення іс-тотних обставин, що індивідуалізують ту чи іншу справу [10].

Ґрунтуючись на природно-правових засадах розумності й добросовісності, суд бере до уваги вразливість становища заявника, ступінь важливості для нього предмету спору у національному провадженні та, відповідно, необхідність вияву суб'єктами правозастосування особливої сумлінності при розгляді справи цієї особи. Особливо часто ЄСПЛ наголошує на важливості додержання такого підходу в справах, пов'язаних з захистом прав працівників у контексті порушення державою-відповідачем вимог п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо розумних строків тривалості судового провадження. Опора на міркування розумності виявляється й у тому, що суд зазвичай наголошує на очевидності або високій імовірності передбачуваного втілення моральної шкоди. Можна припустити, що у такій спосіб «прокладає собі дорогу» певний варіант теорії адекватних причинних зв'язків, постулати якої чи не найкраще придатні для виконання функції визначення розміру справедливого відшкодування моральної шкоди, оскільки, у зв'язку із специфікою останньої, достовірне встановлення її форм і характеру за допомогою звичних засобів доказування у більшості випадків є неможливим. Особливо примітним і, безперечно, слухним, зважаючи на важливість закріплення однакового розуміння принципів дії механізму захисту особистих немайнових прав потерпілих осіб, є прагнення ЄСПЛ додержуватися послідовної лінії у визначенні розмірів компенсацій, що присуджуються у зв'язку з вчиненням однотипних порушень. Так, у рішенні від 04.04.2006 р. у справі «Шевченко проти України» Європейський суд з прав людини, «...об'єктивно оцінюючи ситуацію, переглянувши присудження компенсацій у подібних справах і з огляду на порушення, що були виявлені у даній справі», присудив заявникові 2000 євро як компенсацію моральної шкоди [11]. Напевно, вітчизняним судам слід було б виявляти таку саму наполегливість у прагненні забезпечувати правову визначеність у справах про відшкодування моральної шкоди. Загалом, в умовах перевантаженості ЄСПЛ розглядом багатьох схожих або навіть абсолютно ідентичних справ опора на міркування розумності й справедливості дозволяє йому вдаватися до своєрідної уніфікації розмірів

компенсаційних виплат, що стягуються на користь заявників, які є потерпілими внаслідок подібних одне до одного порушень з боку держави-відповідача. Наслідуючи окреслений підхід, можна сказати, що аналогічно і в національних юрисдикціях переважно саме на судові органи було б доцільно покласти завдання визначати й послідовно укорінювати справедливі й розумні критерії належного розміру відповідальності у вигляді відшкодування моральної шкоди. При цьому ключове значення має надаватися передусім суті самого порушення [12, с. 18].

Натомість деталізація спричинених ним немайнових втрат має залежати скоріше від особливостей конкретної ситуації, а не закріплюватися як безумовно обов'язковий елемент доказової діяльності. У плані визначення кола суб'єктів, яким може присуджуватися компенсація за завдану моральну шкоду, принципове значення має однозначне визнання ЄСПЛ можливості застосування такого способу захисту також і в інтересах юридичних осіб. При цьому, напевно, можна говорити про потенційно необмежений за видами і організаційно-правовими формами перелік приватних юридичних осіб — зокрема, ними можуть бути і непідприємницькі (громадські, релігійні організації, політичні партії тощо), і підприємницькі товариства. Наочною ілюстрацією тому слугує рішення у справі «Комінгерсол С. А. проти Португалії», в якому суд визнав можливість стягнення компенсації за моральну шкоду, завдану комерційному товариству. Серед складових ймовірних немайнових втрат такого роду юридичної особи було названо непевність у плануванні необхідних рішень, порушення в управлінні підприємством і навіть («хоча й меншою мірою») страх і неприємності, що їх відчували члени органів управління товариства [13, с. 61].

Наслідкування позиції суду в означеному питанні відкриває широкі можливості для реалізації функцій відшкодування моральної шкоди як заходу цивільно-правової відповідальності, у випадках порушення прав юридичної особи неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, або посадових осіб публічної адміністрації. В означених правових ситуаціях, на нашу думку, юридичним особам має бути гарантоване право на

стягнення відповідної компенсації незалежно від конкретного втілення завданої їм немайнової шкоди, яка може виявлятися не тільки у пониженні ділової репутації, а й в інших формах негативних немайнових наслідків вчиненого правопорушення.

Насамкінець, у контексті визначення справедливого розміру відшкодування моральної шкоди варто звернути увагу на такий елемент, як урахування притаманного конкретній країні рівня життя. Адже некритичне наслідування практики ЄСПЛ у частині визначення розмірів належних потерпілим компенсацій може призвести до істотного порушення балансу інтересів сторін деліктного зобов'язання з приводу відшкодування моральної шкоди. Зрештою, маючи справу з відповідальністю суверенних держав, суд, на відміну від національних юрисдикційних органів, може не перейматися питаннями платоспроможності боржника. Більше того, залежно від обставин, ЄСПЛ може надавати розміру присуджених компенсацій виразно штрафного характеру, спонукуючи у такий спосіб держави, що допускають найбільш brutальні правопорушення, або не вживають ефективних заходів задля усунення причин та умов, що сприяють постійному напливу справ з приводу однотипних порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У зв'язку з зазначеним, необхідно з належною обережністю сприймати заклики до вітчизняних судів беззастережно орієнтуватися на розмір присуджуваних ЄСПЛ компенсацій за завдану моральну шкоду.

Висновки. У ході удосконалення законодавства з питань відшкодування моральної шкоди та судової практики у відповідних категоріях справ вітчизняному законодавцю та судам слід виходити з природно-правового характеру суб'єктивного цивільного права потерпілої особи на використання суб'єктивного цивільного права потерпілої особи на використання зазначеного способу цивільно-правового захисту, яке може виникнути у зв'язку з порушенням як приватно-правових, так і публічно-правових правовідносин. Зважаючи на зазначене та в силу ч. 2 ст. 21 Кодексу адміністративного судочинства України, неприйнятною є практика відмови у розгляді в порядку провадження у адміністративних справах вимог щодо відшкоду-

вання моральної шкоди, заявлених у адміністративному позові про вирішення публічно-правового спору.

При оцінці обґрунтованості вимог позивачів у справах про відшкодування моральної шкоди необхідно керуватися принципом розумності, тобто виходити з об'єктивно передбачуваних за обставин конкретної справи втілень моральної шкоди [3]. Відповідно, як основний доказ заподіяння моральної шкоди, слід розглядати достатньо переконливі з погляду розумності пояснення потерпілої сторони щодо характеру завданих їй немайнових втрат. З огляду на моральну зумовленість виникнення інституту відшкодування моральної шкоди, цілком адекватними і самодостатніми критеріями визначення розміру належної потерпілому компенсації є морально-правові імперативи справедливості, розумності та добросовісності. При цьому судова практика має забезпечувати правову визначеність у питанні щодо присудження розмірних компенсацій при вчиненні аналогічних правопорушень. Натомість орієнтація на суми, що фігурують у рішеннях ЄСПЛ, є обґрунтованою лише у частині відповідальності за неправомірні рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів публічної адміністрації — причому за умови врахування досягнутого в Україні рівня життя.

Список використаних джерел

1. Мачульская Е. Е. Проблемы возмещения морального вреда в трудовом праве [Текст] / Е. Е. Мачульская // Вестник МГУ. Сер. «Право». — 1994. — № 1. — С. 24–29.
2. Палиук В. Возмещение морального (неимущественного) вреда : [монография] / В. Палиук. — 2-е изд., испр. и доп. — К. : Право, 2000. — 272 с.
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 р. — Електрон. дан. (1 файл). — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua. — Назва з екрану.
4. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» [Електронний ресурс] : лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 р. № 35–13/797. — Електрон. дан. (1 файл). — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua. — Назва з екрану.
5. Забара І. М. Теоретичні питання визначення моральної (немайнової) шкоди в законодавстві України [Текст] / І. М. Забара // Ак-

- туальні проблеми міжнародних відносин. — К., 1999. — Вип. 14, ч. 2. — 99 с.
6. Корчевна Л. О. Компенсація моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав, у цивільному праві України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право ; міжнародне приватне право» / Л. О. Корчевна. — Університет внутрішніх справ. — Х., 1998. — 24 с.
 7. Палиюк В. П. Моральный (неимущественный) вред [Текст] / В. П. Палиюк. — К.: Право, 1999. — 122 с.
 8. Братусь С. М. Юридическая ответственность и законность (очерк теории) [Текст] / С. М. Братусь. — М.: Городец-издат, 2001. — 191 с.
 9. Солодко Э. Моральный вред. Понятие и порядок возмещения [Текст] / Э. Солодко // Бизнес. — 1994. — № 8. — С. 23–29.
 10. Рішення Європейського суду з прав людини від 07.10.2010 р. у справі «Знайкін проти України» [Текст] // Офіційний вісник України. — 2013. — № 28. — Ст. 987.
 11. Дрішлюк А. І. Важливість судової практики при вирішенні спорів про відшкодування шкоди [Текст] / А. І. Дрішлюк // Відшкодування моральної шкоди : коментар, законодавство, судова практика / За заг. ред. М. К. Галантича. — К.: Юрінком Інтер, 2013. — С. 8–11.
 12. Харітонов Є. О. Цивільне та сімейне право України [Текст] / Є. О. Харітонов. — Харків: Одиссей, 2000. — 544 с.
 13. Єрьоменко Г. Відшкодування моральної шкоди [Текст] / Г. Єрьоменко // Цивільне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / за заг. ред. Я. Шевченко. — К.: Ін Юре, 2003. — Т. 2 : Особлива частина. — 2003. — 408 с.

A. V. Yurenko

student of the sixth course

Faculty of Economics and Law, specialty «Law»

The Research Supervisor:

V. V. Valakh, the Candidate of Jurisprudence, the Associate Professor,
the Associate Professor of the Department
of Civil Law Disciplines

MORAL (NON-PECUNIARY) REPARATION IN FOREIGN COUNTRIES

Summary

The article is devoted to the study of the institute of moral (non-pecuniary) reparation foreign countries. As a result of the analysis of relevant legal rules and jurisprudence, problems and peculiarities of

non-pecuniary damage in Germany, France, England and the United States were identified. The practice of the European Court of Human Rights has enabled us to identify the conceptual foundations for non-pecuniary damage and the possibility of introducing key ideas into current Ukrainian legislation.

Key words: moral (non-pecuniary) damage, the European Court of Human Rights practice, emotional distress, compensation for moral injury.